

5. Презентація результатів дослідження на тему: «Сприйняття українцями ситуації в сфері оподаткування України» / Український офіс міжнародного дослідницького агентства IFAK Institut. Червень, 2016 р. URL: <http://www.ueff.org/#!/Податкова-панщина-лише-20-українців-вважають-існуючі-податкисправедливими/cjds/575e8e470cf2d021c3fb4c96>

6. Гусейніков Ю. Досвід країн Євросоюзу в боротьбі з податковими злочинами. *Україна-НАТО*. Київ. 2022. № 5. С. 44.

Мірошніченко М. І.

аспірант ОНП «Фінанси, банківська справа та страхування»
Одеського національного економічного університету

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Вступ. Фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності виступає важливим елементом державної економічної політики, спрямованої на забезпечення стабільності національної економіки та її інтеграцію у світову господарську систему. За допомогою податкових і митних інструментів держава впливає на обсяги експорту й імпорту, стимулює розвиток національного виробництва, захищає внутрішній ринок від недобросовісної конкуренції та забезпечує надходження до бюджету. В умовах викликів повномасштабного вторгнення ефективність фіскального регулювання набуває особливої ваги, оскільки воно не лише сприяє підтримці фінансової стабільності, а й забезпечує відповідність діяльності суб'єктів господарювання стратегічним інтересам держави. Дослідження механізмів та інструментів фіскального впливу на зовнішньоекономічні процеси дає змогу визначити напрями вдосконалення державної політики у цій сфері, які допоможуть досягти балансу між приватними інтересами суб'єктів господарювання, бізнесу та стратегічними завданнями державної економічної політики, підтримуючи розвиток національної економіки й забезпечуючи її інтеграцію у світову систему господарювання.

Мета роботи – проаналізувати тенденції надходження митних платежів та виявити проблемні аспекти фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Основна частина. Фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності належить до непрямих методів державного впливу на економіку. Його особливість полягає в тому, що держава не застосовує прямого адміністративного примусу до суб'єктів господарювання, а впливає на їх поведінку через економічні стимули та обмеження. Застосовуючи інструменти фіскальної політики, як-от податки, мита, акцизи, пільги держава формує умови, за яких економічно вигідною стає поведінка, що відповідає державним інтересам. Водночас дії, що суперечать цим інтересам (наприклад, ухилення від податків, недобросовісна конкуренція), стають для суб'єктів економічно не вигідними.

Довоєнний та воєнний періоди стали надзвичайно складними для здійснення ефективного фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Аналіз динаміки митних надходжень свідчить про виражену негативну тенденцію у 2020 та 2022 рр. Це було зумовлено як зменшенням товарообігу, так і запровадженням масштабних податкових та митних пільг, які мали на меті знизити фіскальний тиск на бізнес у кризових умовах. Попри тимчасове послаблення фіскального контролю, у 2023 р. відбулося часткове відновлення обсягів надходжень митних платежів. Це стало можливим завдяки поступовому переходу до більш жорсткої фіскальної політики, посиленню контролю за митним оформленням, удосконаленню адміністрування та зменшенню корупційних ризиків. Уряд також активізував заходи цифровізації митниці та впровадження електронних сервісів, що позитивно вплинуло на прозорість процедур і зменшення витрат часу для суб'єктів ЗЕД.

Таблиця 1 – Динаміка надходжень митних платежів та їх частка в доходах Державного бюджету України у 2020–2024 рр. [1–3]

Показники / роки	2020	2021	2022	2023	2024
Доходи ДБ, млрд грн	1 076,0	1 729,7	1 466,5	2 672,0	3 122,7
Митні платежі, млрд грн	362,0	497,2	318,1	445,0	591,7
Темпи росту митних платежів, %	–27,2	37,3	–36,0	39,9	32,9
Частка митних платежів в доходах ДБ, %	33,64	28,7	21,69	16,65	18,95

Аналіз динаміки надходжень митних платежів за період 2020–2024 рр. до державного бюджету та їх частки в доходах державного бюджету дає змогу зробити висновки, що в цей період митне регулювання мало низку проблемних аспектів. Вони віддзеркалюють складнощі, з якими зіштовхнулася Україна під час митного регулювання в умовах економічних і політичних змін та повномасштабного вторгнення.

Однією з ключових проблем митного регулювання стало зменшення обсягів зовнішньої торгівлі в умовах війни та пандемії COVID-19, що вплинуло на обсяги митних надходжень до державного бюджету, зменшуючи їх частку у загальних доходах. А також падіння міжнародної торгівлі, що призвело до зниження митних платежів і, як результат, до нарощення дефіциту бюджету, особливо якщо інші джерела доходів не компенсували їх. Водночас очевидною стає залежність бюджету від митних платежів у кризові періоди, а саме коли інші джерела доходів зменшуються (наприклад, податкові надходження через падіння виробничої активності). У цей час митні платежі набирають значущості як критично важливі для забезпечення фіскальної стабільності. Варто зазначити, що в умовах повномасштабного вторгнення частка митних платежів значно зростає, але водночас країна стикається з іншими проблемами – необхідністю підтримки критичних інфраструктур, забезпечення гуманітарних потреб, що робить бюджетну політику більш вразливою. Окрім зазначених проблемних аспектів, є ще питання невизначеності у зовнішній торгівлі, адже переміщення товарів через митниці в умовах війни супроводжується постійною невизначеністю щодо обсягів торгівлі, якості імпортованих товарів та логістичних труднощів. Це ускладнює прогнозування митних надходжень, що призводить до відсутності чітких прогнозів щодо товарних потоків, зменшує ефективність митного регулювання, створює труднощі для планування бюджету.

Важливими також є інфраструктурні проблеми та зниження ефективності митних процедур. Це пов'язано з тим, що внаслідок воєнних дій значно пошкоджено митну інфраструктуру, зокрема пункти пропуску, митниці на Сході та Півдні України. Погіршення інфраструктури вплинуло на ефективність митного регулювання, що призвело до затримок у митному оформленні товарів і негативно відобразилося на своєчасності надходжень митних платежів, ускладнило контроль за переміщенням товарів через кордон. В умовах війни та економічної нестабільності зріс рівень контрабанди та ухилення від сплати митних платежів. Збільшилася частка товарів, які перетинють кордон нелегально або з порушеннями митних правил, що призводить до втрат державного бюджету і погіршення ефективності митного регулювання. До того ж війна створює додаткові виклики для митників у боротьбі з такими правопорушеннями.

Під час кризових періодів, зокрема під час війни, Україні доводиться застосовувати не завжди популярні в розвинених країнах світу важелі та стимули, які дають змогу в цей час підтримувати розвиток суб'єктів підприємницької діяльності та стимулювати імпорту необхідних товарів. Посилює вплив окреслених проблемних аспектів ще й відсутність стабільності в зовнішньоекономічній політиці України через політичну ситуацію та воєнні дії, що викликає труднощі у довгостроковому плануванні митних надходжень. Невизначеність щодо майбутніх торговельних угод, санкцій чи змін у митному законодавстві створює додаткові труднощі для бізнесу та митної служби, погіршуючи прогнозованість митних надходжень.

Висновки. З огляду на зазначене митне регулювання та митна система потребують удосконалення, реформ для підвищення їх ефективності, зокрема – шляхом цифровізації митних процедур, посилення аналітичної спроможності податкових і митних органів, а також впровадження європейських стандартів прозорості та відповідальності у сфері публічних фінансів. У післявоєнний період особливо важливим стане модернізація митної інфраструктури та впровадження сучасних технологій для полегшення митних процедур. Підвищення ефективності митної системи дасть змогу зменшити бюрократичні бар'єри та корупційні ризики, а також збільшити обсяги митних надходжень через покращення адміністративної роботи митних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційні дані про надходження митних платежів. *Державна митна служба України*. 2025. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
2. Звіт про виконання Державного бюджету України. *Міністерство фінансів України*. 2025. URL: <https://mof.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
3. Відкритий бюджет. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget> (дата звернення: 10.04.2025).
4. Національний інститут стратегічних досліджень. Аналітична доповідь щодо фінансової безпеки України в умовах війни. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovakh-dovhotryvaloyi-viyny> (дата звернення: 10.04.2025).